

Wojciech Góralski

"Il conflitto fra foro interno e foro esterno nel diritto matrimoniale del CIC", Piotr Steczkowski, Roma 1998 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 5 (11), 251-255

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Piotr Steczkowski, *Il conflitto fra foro interno e foro esterno nel diritto matrimoniale del CIC 1983, Roma 1998, ss. 209.*

Praca, wydana przez Poligrafię Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie, w oparciu o którą Piotr Steczkowski uzyskał stopień naukowy doktora prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie (w 1998 r.), jest poświęcona interesującej kwestii konfliktu pomiędzy forum wewnętrznym i forum zewnętrznym w prawie małżeńskim zawartym w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Relatorami rozprawy byli profesorowie wymienionego Wydziału Prawa Kanonicznego: wybitny znawca kanonicznego prawa małżeńskiego prof. Urbano Navarrete, S. J. (Hiszpan) oraz znany polski kanonista młodszej generacji prof. Janusz Kowal, S.J.

Temat podjęty przez Autora rozprawy, dotąd nie opracowany, stanowi w pełni uzasadniony obszar badawczy, dotyczący wspomnianego wyżej konfliktu dwóch płaszczyzn kanonicznego prawa małżeńskiego. Źródła opracowania zostały starannie i umiejętnie dobrane i w pełni wykorzystane. Gdy chodzi natomiast o literaturę, należy wyrazić ubolewanie, że Autor – Polak pominął publikacje w języku polskim, które zasługiwały na uwzględnienie.

Na strukturę książki składają się trzy rozdziały. W rozdziale pierwszym został ukazany konflikt pomiędzy forum wewnętrznym i forum zewnętrznym, wynikający z norm pochodzenia czysto kościelnego. Autor przedstawił najpierw pojęcie forum wewnętrznego i forum zewnętrznego w doktrynie kanonistycznej posługując się umiejętnie metodą historyczno-prawną i analityczną. Czytelnik zapoznaje się tutaj z całą historią podziału forum kościelnego w doktrynie kanonistycznej okresu przedtrydenckiego, Soboru Trydenckiego i epoki posoborowej, następnie Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Z kolei Autor omawia kwestię *forum internum* według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. skupiając swoją uwagę na treści kan. 130 (*Władza rządzenia zasadniczo jest wykonywana w zakresie zewnętrznym; czasem jednak tylko w zakresie wewnętrznym, tak mianowicie, że skutki, jakie jej wykonywanie zdolne jest wywołać w zakresie wewnętrznym, nie są uznawane w tym zakresie, chyba że jest to postanowione w określonych przez prawo przypadkach*). W sformułowaniu kanonu, różniącym się od brzmienia analogicznego kan. 196 Kodeksu Pio – Benedyktyńskiego, zauważa Autor, nie występuje

już podział władzy rządzenia. Kodeks Jana Pawła II pragnie podkreślić, iż w Kościele istnieje tylko jedna władza rządzenia, która została nadana przez Chrystusa, a która może być wykonywana w zakresie zewnętrznym lub wewnętrznym. Poza tym nowy kanon pomija to, co zawierał kanon poprzedni identyfikując forum wewnętrzne z forum sumienia. Motyw tej zmiany, jaki przyświecał Papieskiej Komisji do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, był konsekwencją faktu, iż na *forum internum* działa nie tylko intelekt ludzki, lecz także władza rządzenia Kościoła. Wreszcie w nowym Kodeksie dokonano jeszcze jednej zmiany: kan. 202, par. 1 dawnego Kodeksu stanowił, iż akt prawny wykonany na forum zewnętrznym był ważny również na forum wewnętrznym, lecz nie odwrotnie, natomiast kan. 130 nowego Kodeksu nie mówi, że wykonywanie władzy na forum wewnętrznym nie wywołuje skutków na forum zewnętrznym, lecz że skutki te nie są uznawane w zakresie zewnętrznym – z wyjątkiem określonych w prawie przypadków. Innymi słowy, akt prawny wykonany *na forum internum* jest zawsze ważny również *na forum externum*, tj. posiada rzeczywiste skutki prawne, lecz normalnie nie są one na tym forum uznawane (poza przypadkami określonymi w prawie), co oznacza, że pozostają one „ukryte”, „niekontrolowalne” i nie do uznania przez społeczność kościelną z uwagi na brak prawowitych dowodów. Zdaniem P. Steczkowskiego, owe trzy zmiany w stosunku do dawnego prawa zdają się potwierdzać, że w nowym Kodeksie została przezwyciężona niepewność w doktrynie kanonistycznej, gdy chodzi o naturę forum wewnętrznego. To ostatnie nie jest forum sumienia, lecz posiada naturę prawną.

Ta ostatnia konstatacja skłania Autora do postawienia pytania o kryteria różniące forum zewnętrzne i forum wewnętrzne, następnie o motywy zachowania w ustawodawstwie kościelnym tej instytucji, wreszcie o miejsce *forum internum* w obowiązującym porządku prawnym. W odpowiedzi na te kwestie dochodzi do określonych wniosków: 1) forum wewnętrzne jest natury prawnej i wskazuje zakres wykonywania władzy, który nie jest publiczny jako nie posiadający prawowitych dowodów; 2) jedno i drugie forum nie są rygorystycznie oddzielone od siebie pozostając we wzajemnej relacji; 3) jedynym kryterium różniczenia pomiędzy *forum externum* i *forum internum* jest sposób wykonywania władzy: w pierwszym przypadku publiczny, w drugim tajny; 4) podział na forum zewnętrzne i forum wewnętrzne odnosi się do wszystkich aktów prawnych; 5) forum wewnętrzne dzieli się na sakramentalne i pozasakramentalne; 6) mimo postulatu zawartego w „Zasadach” posoborowej kodyfikacji prawa kanonicznego, istnieje nadal możliwość wystąpienia konfliktu pomiędzy *forum internum* i *forum externum*.

W dalszym ciągu P. Steczkowski omawia możliwość istnienia konfliktu w sensie prawnym pomiędzy forum zewnętrznym i forum wewnętrznym w odniesieniu do norm czysto kościelnych (uwzględnia poszczególne okresy w rozwoju ustawodawstwa) zatrzymując się dokładniej nad okresem po promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II.

Rozdział drugi pracy został poświęcony sprawie konfliktu pomiędzy normami kodyfikującymi prawo Boże a normami prawa kościelnego będącymi pochodzenia ludz-

kiego. Tego rodzaju konflikt, powtarza Autor za Navarrete, może mieć miejsce przede wszystkim na obszarze norm, które określają prawo Boże odnoszące się do instytucji małżeństwa. Dotyczy on sytuacji, w których nie można udowodnić na forum zewnętrznym obiektywnej nieważności małżeństwa spowodowanej przeszkodą pochodzącą z prawa Bożego lub brakiem koniecznego wymogu do ważności małżeństwa pochodzącym z prawa Bożego. Tak np. w przypadku obiektywnej nieważności małżeństwa spowodowanej wykluczeniem jakiegoś istotnego elementu małżeństwa przy jednoczesnym braku dowodów nieważności, konflikt polega na tym, że osoba obiektywnie wolna nie może wykonywać swojego prawa do zawarcia małżeństwa (kolejne przykłady zostały przytoczone w oparciu o innych kanonistów, takich jak: Provost, Załba; Bianchi, Hendriks; jednym z możliwych rozwiązań konfliktu, zdaniem niektórych z nich, byłoby zawarcie drugiego małżeństwa w formie nadzwyczajnej).

Z kolei P. Steczkowski podejmuje wyjaśnianie niektórych pojęć fundamentalnych dla instytucji małżeństwa (zgoda małżeńska naturalnie wystarczająca, natura prawa do zawarcia małżeństwa, władza Kościoła nad małżeństwem i jej granice, relacja pomiędzy prawem Bożym i prawem czysto kościelnym, forma kanoniczna, przeszkoda węzła małżeńskiego, domniemana śmierć). Na szczególną uwagę zasługuje tutaj fragment rozdziału poświęcony współczesnym kontrowersjom na temat przeszkody węzła małżeńskiego. Znaczący jest także wątek odpowiedzi Autora na kwestie (kazusy) przedstawione przez Provosta, dotyczące możliwości osiągnięcia pewności o nieważności własnego małżeństwa bez procesu kanonicznego lub innej procedury przewidzianej przez prawo dla danego przypadku.

W dalszym ciągu Autor porusza sprawę pewności sumienia indywidualnego co do nieważności własnego małżeństwa. Na wstępie przytacza opinie kanonistów w tym względzie. I tak Haring, Kosnik, Bersini, Russo widzą konflikt pomiędzy forum zewnętrznym i wewnętrznym w sytuacji pewności sumienia danej osoby i głoszą prymat autonomii sumienia. Natomiast Navarrete, Provost, Urrutia, Pompedda, Bianchi, Liöbell, Örsy, Huizing, przeciwni tej opinii, opowiadają się za istnieniem takiego konfliktu jedynie w przypadku uzyskania przez daną osobę pewności obiektywnej co do ważności lub nieważności swojego małżeństwa. Gdy chodzi o samą możliwość osiągnięcia owej pewności obiektywnej, to w doktrynie można wyróżnić trzy stanowiska: 1) zachodzi ona bardzo rzadko, gdy chodzi o nieważność małżeństwa pochodzącą z prawa Bożego; najczęściej dana osoba przejawia jedynie wątpliwość w tym względzie (Navarrete, Bianchi); 2) jest realna, choć pozostaje trudna (Provost); 3) jest zupełnie nierealna (Pompedda, Liöbell). Następnie P. Steczkowski nawiązuje do Magisterium Kościoła, w myśl którego pewność sumienia danej osoby co do nieważności własnego małżeństwa jest niewystarczająca dla identyfikowania jej z sytuacją obiektywną. Oznacza to, iż nie jest możliwe bezpośrednio „przejscie” od forum wewnętrznego do forum zewnętrznego bez osądu ze strony kompetentnej władzy Kościoła.

W rozdziale trzecim traktuje się o małżeństwie wątpliwym. Wywody Autora na ten temat rozpoczyna zwięzła prezentacja zasad filozoficzno – moralnych w przedmiocie pojęcia wątpliwości, wątpliwości sumienia oraz aplikacji zasad moralnych w przypadku wątpliwości co do ważności małżeństwa. W obrębie fragmentu dotyczącego tego ostatniego wątku na uwagę zasługuje ukazanie ewolucji historycznej zasady *favor matrimonii* (aktualnie zawartej w kan. 1060 KPK). Interesująca jest relacja na temat krytyki zasady *favor matrimonii* wpisanej do kan. 1014 KPK z 1917 r. (m.in. polemika Gordona z Huizingem, który – w miejsce przytoczonej zasady – postulował wprowadzenie zasady *favor libertatis personae* w przypadku wątpliwości, czy reakcja Navarrete na propozycję Haringa, by *favor iuris* na rzecz małżeństwa wątpliwego przenieść na korzyść małżeństwa aktualnie obowiązującego).

Następnie P. Steczkowski omawia ustawodawstwo obowiązujące w sytuacji małżeństwa wątpliwego (kan. 1060 KPK) rozpoczynając od zwięzłego przypomnienia prac Papieskiej Komisji do Rewizji KPK w tym zakresie. Wymieniony kanon porównuje z dawnym kań. 1014 (zawierał on wyjątek od zasady w odniesieniu do „przywileju wiary”). Nawiązuje poza tym do krytyki kan. 1060 KPK w doktrynie (Vela) oraz stanowiska Navarrete broniącego zasadę kanonu. Prezentuje również interesujące zapatrywanie Primetshofera, w myśl którego domniemanie zawarte w kanonie opiera się na przekonaniu, że małżonkowie zawierający małżeństwo ważne z punktu widzenia prawa, znają i akceptują wszystkie elementy i przymioty małżeństwa, co – jak zauważa Steczkowski – nie zawsze ma dzisiaj miejsce. W kontekście wzmianek o krytyce kan. 1060 KPK podejmowanych rzekomo w imię personalizmu, Autor słusznie odwołuje się do nauczania papieża Jana Pawła II, zwłaszcza do jego przemówienia do Roty Rzymskiej z dnia 27 stycznia 1997 r., w którym wskazuje na potrzebę tworzenia harmonijnej syntezy aspektów personalistycznych i bardziej jurydycznych małżeństwa (jednocześnie Ojciec św. usprawiedliwia zachowanie we KPK zasady *favor matrimonii* jako w pełni korespondującej ze specyficzną rzeczywistością, jaką jest małżeństwo).

W sumie czytelnik otrzymuje cenne opracowanie poświęcone doniosłemu problemowi konfliktu forum zewnętrznego i forum wewnętrznego na obszarze kanonicznego prawa małżeńskiego. Autor przekonująco ukazał, iż tego rodzaju konflikt ma zasięg bardzo ograniczony, gdy chodzi o normy prawne pochodzenia czysto kościelnego (praktycznie może mieć miejsce w przypadku udzielenia dyspensy od przeszkody małżeńskiej na forum wewnętrznym sakramentalnym). Prawdziwy konflikt może wystąpić pomiędzy normami, które płyną z prawa Bożego i normami prawa czysto kościelnego. Konflikt taki istnieje w sytuacji, w której norma prawa ludzkiego, która jest publiczna, zabrania zawarcia małżeństwa osobie, która – stosownie do innej normy, w której zawarte jest prawo Boże, jednak „ukryte” (w tym sensie, że nie wiadomo, czy znajduje ona aplikację w stosunku do tej osoby) – jest wolna, gdy chodzi o zawarcie

małżeństwa. W świetle regulacji KPK z 1983 r, dana osoba, która zawarła małżeństwo nieważne, a więc obiektywnie nie jest związana przeszkodą węzła małżeńskiego, nie może godziwie zawrzeć nowego małżeństwa dopóki nieważność ta nie zostanie udowodniona *in foro externo*. Z jednej więc strony prawo naturalne daje każdemu możliwość wyboru małżeństwa jako stanu życia, z drugiej zaś istnieje prawo – obowiązek Kościoła regulowania własnym ustawodawstwem wykonywanie tego prawa ze strony wiernych. Wypada zgodzić się z Autorem, że konflikt pomiędzy *forum internum* i *forum externum* w prawie małżeńskim, choć możliwy, nie powinien być dzisiaj postrzegany jako wielki problem jurydyczny i pastoralny w Kościele.

Ks. Wojciech Góralski

U. Breitbach. Die Vollmacht der Kirche über die Ehen der Getauften. Zur Gesetzesunterworfenheit der Ehen nichtkatholischer Christen. Roma 1988 ss. 289

Znana włoska Oficyna Wydawnicza *Editrice Pontificia Universita Gregoriana* opublikowała kolejną interesującą dysertację doktorką niemieckiego kapłana Udo Breitbacha, poświęconą pełni władzy Kościoła Chrystusowego względem małżeństw ochrzczonych.

Rozprawa składa się z trzech części, w skład których weszło 11 rozdziałów. W części I wstępnej, Autor przedstawił założenia historyczne, teologiczne, eklezjologiczne oraz prawne odnoszące się do prezentowanego zagadnienia.

Rozdział I został poświęcony kwestii małżeństwa pojętego jako sakrament oraz kontrakt. Niemiecki kanonista analizując tę problematykę skoncentrował swą uwagę na dwóch zagadnieniach, a mianowicie: rozwoju doktryny co do sakramentalności małżeństwa ochrzczonych oraz koncepcji nierozdzielności kontraktu i sakramentu. W odniesieniu do *sacramentalitas matrimonii* zauważył on, iż źródeł tej instytucji należy doszukiwać się nie tylko w nauce Soboru Laterańskiego II, Soboru Lyońskiego II oraz Soboru Trydenckiego, lecz należy się odwołać przede wszystkim do tekstów biblijnych oraz patrystycznych.

Reflektując zaś nad stanowiskiem identyfikującym kontrakt z sakramentem podkreślił on, iż doktryna ta została szczególnie rozwinięta poprzez średniowieczną teologię scholastyczną, a potwierdzona w nauce Soborów Florenckiego i Trydenckiego oraz wypowiedziach papieży.

W rozdziale II U. Breitbach zaprezentował historyczny rozwój koncepcji dotyczącej własnej i wyłącznej władzy Kościoła Chrystusowego wobec małżeństwa chrześcijańskiego. Autor analizując rozwój historyczny tej opinii zauważył, iż zaczęła ona dominować w X w. Wiązało się to między innymi z precyzacją pojęcia sakramentu, zaliczeniem małżeństwa do struktury 7 sakramentów oraz ukształtowaniem się doktryny identyfikującej kontrakt z sakramentem.